

deze iemand is met een zware stem, een grote stok in de hand en van wie men niets anders hoorde dan 'Perdom'.<sup>1</sup> Zo werd algemeen de Europeaan beschreven en van ouder tot ouder werd de *desa*-bewoners vrees voor hem ingeboezemd. Zo zal het geen verwondering baren dat men voor de onverwachte of gedwongen aanraking met een Europeaan zich van toverformules of beschermende amuletten voorzag om de invloed van zulk een wezen terdege te kunnen weren.<sup>2</sup>

De meeste Europeanen verdiepten zich niet of nauwelijks in de gevoelens welke sommige, misschien wel vele inheemsen jegens hen waren gaan koesteren. Een die dat wèl had gedaan, de Amsterdammer P. C. C. Hansen, die jarenlang als koffieplanter op Midden-Java temidden van inheemsen had geleefd, schreef in 1903 in *De Gids* dat dezen althans in de hem bekende streek vervuld waren van 'een gloeiende haat tegen (hun) overheersers, ontstaan en gevoed door verbittering over het vele onrecht, hun aangedaan'.<sup>3</sup> Twaalf jaar later, in '15, leed het voor de procureur-generaal te Batavia geen twijfel dat er in Indië geen sprake kon zijn van volledige persvrijheid, want, waarschuwde hij de gouverneur-generaal (dat was toen de anti-revolutionair A. W. F. Idenburg), dan zou men bijvoorbeeld niet kunnen

'verhinderen dat in de Inlandse pers de vraag besproken wordt hoe Indië zich van het Nederlands gezag zal bevrijden. . . Wat in een autonome staat geen gevaar kan opleveren, omdat regering en volk een geheel vormen, is in een kolonie, waar een groot deel van het volk in de regering de overheersing van vreemden ziet en de wens gaat koesteren zich daarvan te bevrijden, een gevaarlijk middel tot voorbereiding ener omwenteling'.<sup>4</sup>

'Overheersing van vreemden', en vreemde, van ver gekomen blanken niet alleen maar ook belijders van een geheel ander geloof, die als zodanig door de rechtgeaarde Islamiet beschouwd werden als *kafirs*, ongelovigen – en als een gevaar voor de eigen religie.

<sup>1</sup> Verdomme. <sup>2</sup> Wiranatakoesoema, aangehaald in B. J. Brouwer: *De houding van Idenburg en Colijn tegenover de Indonesische beweging*, p. 13. <sup>3</sup> Aangehaald in R. Nieuwenhuys: *Oost-Indische spiegel*, p. 278. <sup>4</sup> Nota, 30 maart 1915, aangehaald in (Historisch Genootschap, Commissie voor bronnenpublicatie betreffende de geschiedenis van Nederlands-Indië 1900-1942) S. L. van der Wal: *De opkomst van de nationalistische beweging in Nederlands-Indië* (1967), p. 375-76 (verder aan te halen als: van der Wal: *Opkomst*).